

**НОВІ СТАРОЖИТНОСТІ ПРАЗЬКОЇ КУЛЬТУРИ В
БАСЕЙНІ ДНІСТРА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОЗВІДОК ТА
ОБСТЕЖЕНЬ 2012–2013 РР.)**

У статті висвітлюються основні результати археологічних розвідок в басейні верхньої течії Дністра у 2012–2013 рр. Аналізуються нововідкриті матеріали празької культури. Розглядаються особливості топографії празьких поселень регіону.

Ключові слова: празька культура, поселення, Дністер, Верещиця, Єзупіль, Побережжя, Ганнусівка, Березець.

Важливим завданням сучасної слов'янської археології є подальший пошук та вивчення старожитностей празького типу. Доповнюючи археологічну карту того чи іншого регіону на предмет поселень і могильників третьої чверті I тис. н. е., ми формуємо певні уявлення про особливості топографії слов'янських пам'яток цього часу, їхнє місце у системі заселення регіону тощо. Не менш важливим є й пошук таких поселень, які на сьогодні є максимально збережені для детального стаціонарного вивчення через призму новітніх мікростратиграфічних підходів. З цією метою осінніми місяцями 2012 р. археологічна експедиція Львівського національного університету імені Івана Франка*, проводила обстеження археологічних пам'яток на правому березі р. Дністер у Тисменицькому р-ні Івано-Франківської обл. [5]. Через рік експедиція продовжила розвіdkові роботи вже у

* Дослідження здійснювалися під керівництвом автора статті. У роботі експедиції в 2012–2013 рр. брали участь: директор Інституту археології Львівського національного університету ім. Івана Франка, *М. Филипчук*, науковий співробітник цієї ж інституції, *Б. Завітій* та науковий співробітник Львівського історичного музею *Г. Соловій*.

При нумерації відкритих поселень в Івано-Франківській обл. враховувалися матеріали Державного реєстру пам'яток археології регіону [2]. Водночас, при нумерації виявлених пам'яток в Львівській обл. враховувалися матеріали “Списку пам'яток Львівської обл.”, складеного 1993 р. І. Михальчишиним [1].

Городоцькому р-ні Львівської області, вивчаючи басейн р. Верещиці – лівої притоки верхньої течії Дністра [6].

В результаті розвідкових робіт у Івано-Франківській обл. було відкрито і обстежено 30 різночасових поселень (Козина V–VI; Єзупіль I–V; Побережжя III–XI; Ганнусівка III–XI; Стриганці V–VI; Довге III–IV) доволі широкого хронологічного діапазону: від енеолітичної доби до пізнього середньовіччя/нового часу. На 7 селищах вдалося виявити матеріали, які попередньо можна віднести до празької культури. Це поселення Єзупіль I, V, Побережжя VIII, IX, XI та Ганнусівка III, XI. Виявлений підйомний матеріал на поверхні цих пам'яток, правда, не завжди давав можливості до однозначної його культурно-хронологічної інтерпретації. Переважно це стосується тих випадків, коли він репрезентований нечисленними і маловиразними фрагментами ліпних горщиків. Надалі завдяки проведенню розвідкових робіт на відкритих нами селищах можна буде уточнити, скорегувати та доповнювати раніше висловлені судження.

Заслугує уваги топографія виявлених поселень празької культури у цьому регіоні. Так, празькі пам'ятки на Дністрі тяжіють до давніх (корінних) високих берегів ріки, або пологих схилів, що є своєрідним продовженням перших. Скоріш за все, що ця закономірність топографії празьких селищ є не стільки наслідком характеру робіт (обстеження), скільки продиктована тогочасними чинниками: історичною геологією Дністра та Бистриці (впадає у Дністрі між смт. Єзупіль та с. Побережжям), структурою господарства ранньослов'янського населення, тощо.

Важливі результати принесли розвідкові роботи на окремих ділянках правих допливів р. Верещиці в районі с. Хишевичі, Коропуж, Зашковичі, Завидовичі, Березець та Тулиголови Львівської обл. Тут вдалося виявити і обстежити 21 різночасове поселення (Хишевичі I–II; Зашковичі I–III; Запанська I; Завидовичі I–II; Березець I–VIII; Тулиголови I–VI), матеріали яких датуються обширним хронологічним діапазоном: від епохи бронзи до пізнього середньовіччя/нового часу. Серед відкритих пам'яток відомо 5 поселень празької культури: Березець I, II, IV, V, VII. |

Цікавою особливістю системи заселення цього регіону у ранньослов'янський час є той факт, що усі празькі селища вдалося виявити вздовж південних схилів невеликого правого допливу Верещиці на території та в околицях с. Березець (ближче до впадіння зазначеної артерії у води верхньої течії Дністра). Пам'яток тр. чв. I тис. н.е. в районі с. Хишевичі, Коропуж, Завидовичі та Зашковичі (знаходяться північніше від празьких селищ у Березці) не було виявлено. Скоріш за все, це спричинено доволі височинною топографією в районі вищеназваних сіл, яка не притаманна для носіїв празької культури. З іншої сторони, поширені тут ґрунти (переважно дернового походження) мають надзвичайно доволі потужні гумусово-акумулятивні горизонти, а у найближчому природному оточенні відсутні лісові масиви (тут присутні пасовища і орні угіддя – у минулому також без лісових масивів). Інша ситуація спостерігається в районі с. Березець. Як виявилось, у давнину тут знаходилися значні лісові масиви, а гумусово-акумулятивні горизонти тутешніх ґрунтів були менш потужними. Ймовірно, що саме це значною мірою визначало поширення старожитностей V–VII ст. в досліджуваному регіоні. Правда, не слід забувати і про іншу сторону питання, яка полягає у стані дослідження місцевих старожитностей. Правильним буде наголосити на тому, що вихід культурного шару на поверхню в районі сіл Хишевичі, Завидовичі та Зашковичі, як правило, є незначним, навіть у тих випадках, коли площа самих пам'яток розорюється. Це пов'язано із відносно глибоким заляганням культурних решток та ймовірно доволі добрим збереженням старожитностей.

Окремо слід наголосити на матеріалах селища Березець IV (входить у склад великого поселення, яке у 1981 р. досліджував Цигилик В. М.). З метою встановлення характеру і потужності культурних нашарувань пам'ятки було закладено три шурфи, в яких вдалося зафіксувати культурні рештки ранньозалізного віку, черняхівської, празької, райковецької та давньоруської культур, а також старожитностей пізнього середньовіччя/нового часу. Наявність матеріалів другої половини I тис. н.е. є надзвичайно важливою. Нагадаємо, що поселення у Березці

вважають перехідною пам'яткою від черняхівської до празької культур, адже на площі черняхівської пам'ятки під час розкопок 1981 р. вдалося виявити житло заглибленого типу із типовими рисами матеріальної культури V–VII ст. [3; 4]. Подальші стаціонарні дослідження цієї та інших пам'яток, а також планомірне проведення розвідкових робіт, на нашу думку, дозволить підтвердити достовірність виявлених обстеженнями матеріалів.

Коротко підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що відкриття нових пам'яток в Тисменицькому р-ні Івано-Франківської та в Гордоцькому р-ні Львівської обл. суттєвим чином поповнило археологічну карту цих регіонів. Це у свою чергу дозволяє зацентрувати нашу увагу на актуальних питаннях топографії поселень празької культури, деталізувати систему заселення старожитностей вказаного типу та проводити подальші розвідкові і стаціонарні роботи на більш-менш добре збережених пам'ятках.

Список використаних джерел

1. Михальчишин І. Список пам'яток Львівської області / Михальчишин І. – Львів, 1993. – 58 с.
2. Паньків М., Томенчук Б., Любінець В., Вуянко М. Державний реєстр пам'яток археології Івано-Франківської області / М. Паньків, Б. Томенчук, В. Любінець, М. Вуянко. – Вісник № 35 (офіційне видання Івано-Франківської обласної ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації). – Івано-Франківськ, 2001. – 179 с.
3. Цигилик В. Нові пізньочерняхівські житла на Львівщині / Цигилик В. // Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. – Київ–Львів, 1997. – С. 104-110.
4. Цигилик В. Касюхнич В. Черняхівське поселення в селі Березець над Верещицею / Цигилик В. Касюхнич В. // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Вип. 9, 2005. – С. 273-279.
5. Филипчук А. Звіт про проведення обстеження археологічних пам'яток на узбережжі р. Дністер (Тисменицький р-н Івано-Франківської обл.) у 2012 році / А. Филипчук. – Науковий архів ІА ЛНУ ім. Івана Франка. – 250 с.

6. Филипчук А. Звіт про проведення археологічних розвідок в басейні р. Верещиця (Городоцький р-н Львівська обл.) у 2013 році / А. Филипчук. – Науковий архів ІА ЛНУ ім. Івана Франка. – 214 с.

Fylypchuk A.

NEW PRAGUE CULTURE ANCIENTS IN THE BASSINS OF
THE DNIESTER (FROM THE MATERIALS OF
ARCHAEOLOGICAL RESEACHES 2012–2013)

The main results of archaeological surveys in the basins of the Upper Dniester in 2012–2013 are highlighted. Newly discovered materials of Prague culture are analyzed. The features of the topography of Prague settlements in this region are considered.

Key words: *Prague culture, settlement, Dniester, Vereshchytsa, Yezupol, Pobereggya, Hannusivka, Berezets.*